

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार

वर्ष ५, अंक ३२]

शनिवार, फेब्रुवारी १, २०१४/माघ १२, शके १९३५

[पृष्ठे १३, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३.—महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी	पृष्ठे
अध्यादेश	१-१३

गृह विभाग

जागतिक व्यापार केंद्र, केंद्र १, कफ परेड,
मुंबई ४०० ००५, दिनांक १ फेब्रुवारी २०१४.

MAHARASHTRA ORDINANCE No. III OF 2014.

AN ORDINANCE

FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA POLICE ACT.

सन २०१४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३.

महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी अध्यादेश.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही ;

१९५१ चा **आणि ज्याअर्थी,** यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनासाठी, महाराष्ट्र पोलीस अधिनियमात आणखी सुधारणा
२२. करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात
असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे ;

(१)

त्याअर्थी, आता, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २१३ च्या खंड (१) द्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्राचे राज्यपाल, याद्वारे, पुढील अध्यादेश प्रख्यापित करित आहेत :—

संक्षिप्त नाव व प्रारंभ.

१. (१) या अध्यादेशास, महाराष्ट्र पोलीस (सुधारणा) अध्यादेश, २०१४ असे म्हणावे.
- (२) तो, तात्काळ अंमलात येईल.

सन १९५१ चा अधिनियम क्रमांक २२ याच्या कलम २ च्या सुधारणा.

२. महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश “मुख्य अधिनियम” असा करण्यात आला आहे) याच्या कलम २ मध्ये,—

१९५१ चा २२.

(क) खंड (१) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(१अ) “सक्षम प्राधिकारी” याचा अर्थ, कलम २२न मध्ये नमूद केलेला सक्षम प्राधिकारी असा आहे ;” ;

(ख) खंड (६) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येतील :—

“(६अ) “सर्वसाधारण बदली” याचा अर्थ, दोन वर्षांचा सर्वसाधारण कालावधी पूर्ण झाल्यानंतर दर वर्षाच्या एप्रिल व मे महिन्यामध्ये पोलीस दलातील पोलीस कर्मचारीवर्गाची एका पदावरून, कार्यालयातून किंवा विभागातून दुसऱ्या पदावर, कार्यालयात किंवा विभागात पदस्थापना होणे, असा आहे ;

(६ब) “मुदतपूर्व बदली” याचा अर्थ, सर्वसाधारण बदली व्यतिरिक्त पोलीस दलातील पोलीस कर्मचाऱ्याची बदली होणे, असा आहे ;” ;

(ग) खंड (१०) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :—

“(१०अ) “पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १”, “पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २”, “परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ” व “आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ” याचा अर्थ, अनुक्रमे, कलमे २२क, २२इ, २२ग व २२आय अन्वये घटित केलेली मंडळे, असा आहे ;” ;

(घ) खंड (११) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येतील :—

“(११अ) “पोलीस कर्मचारीवर्ग” याचा अर्थ, या अधिनियमान्वये नेमणूक झालेला किंवा नेमणूक झाली असल्याचे मानण्यात आलेला असा पोलीस दलाचा कोणताही सदस्य, असा आहे ;

(११ब) “पद” याचा अर्थ, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाच्या आस्थापनेवर निर्माण केलेले कोणतेही पद आणि त्यात राज्य किंवा केंद्राच्या प्रतिनियुक्तिवर पोलीस कर्मचारीवर्गासाठी नेमून दिलेल्या पदांचा समावेश असेल, असा आहे ;” ;

(ड) खंड (१४) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येतील :—

“(१४अ) “कलम” याचा अर्थ, या अधिनियमाचे कलम, असा आहे;

(१४ब) “राज्य शासन” याचा अर्थ, महाराष्ट्र शासन, असा आहे;

(१४क) “राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण” व “विभाग स्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण” याचा अर्थ, अनुक्रमे, कलमे २२प व २२स अन्वये घटित केलेली प्राधिकरणे, असा आहे;

(१४ड) “राज्य सुरक्षा आयोग” याचा अर्थ, कलम २२ब अन्वये घटित केलेला राज्य सुरक्षा आयोग, असा आहे ;” .

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ६ मध्ये, पोट-कलम (१) नंतर, पुढील पोट-कलमे समाविष्ट करण्यात येतील :— सन १९५१ चा अधिनियम क्रमांक २२ याच्या कलम ६ ची सुधारणा.

“(१अ) राज्य शासन, सेवेचा कालावधी, अति-चांगला पूर्वोत्तिहास, अनुभवाचा आवाका, सचोटी व पोलीस दलाचे नेतृत्व करण्यासाठी व्यावसायिक क्षमता यांच्या आधारे त्या संवर्गातील चार ज्येष्ठतम पोलीस अधिकाऱ्यांमधून पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक यांची निवड करील.

(१ब) एकदा नेमणूक झाल्यावर, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाचा किमान पदावधी हा, त्याच्या नियत सेवावध्याच्या वयास अधीन राहून कमीतकमी दोन वर्षांचा असेल. तथापि, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्याविरुद्ध, अखिल भारतीय सेवा (शिस्त व अपील) नियम, १९६९ याअन्वये केलेल्या कोणत्याही कारवाईच्या किंवा न्यायालयाने त्याला सिद्धापराधी ठरविल्याच्या किंवा भ्रष्टाचाराच्या प्रकरणात, किंवा त्याच्या कर्तव्यातील अक्षम्य कर्तव्यच्युतीबद्दल दोषी ठरविल्याच्या परिणामी, किंवा अन्यथा जर तो आपले कर्तव्य पार पाडण्यास असमर्थ ठरला असेल तर, राज्य शासनास त्याला त्याच्या जबाबदारीतून मुक्त करता येईल.”

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२अ नंतर, पुढील प्रकरण समाविष्ट करण्यात येईल :—

सन १९५१ चा अधिनियम क्रमांक २२ मध्ये प्रकरण दोन-अ समाविष्ट करणे.

“ प्रकरण दोन-अ

राज्य सुरक्षा आयोग, पोलीस आस्थापना मंडळे व पोलीस तक्रार प्राधिकरणे.

२२ब. (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, राज्य सुरक्षा आयोग घटित करील व तो आयोग राज्य सुरक्षा या अधिनियमान्वये नेमून देण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करील व अशी कार्ये पार पाडील. आयोग.

(२) राज्य सुरक्षा आयोग पुढील सदस्यांनी मिळून बनलेला असेल :—

(अ) गृह विभागाचा प्रभारी मंत्री	... पदसिद्ध अध्यक्ष ;
(ब) राज्य विधानसभेचा विरोधी पक्ष नेता	... सदस्य ;
(क) मुख्य सचिव	... सदस्य ;
(ड) अपर मुख्य सचिव (गृह)	... सदस्य ;
(इ) पाच अशासकीय सदस्य (राज्य शासनाने नामनिर्देशित करावयाचे)	... सदस्य ;
(फ) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक	... सदस्य-सचिव.

(३) पोट-कलम (१) अन्वये राज्य सुरक्षा आयोग घटित केल्यावर, दिनांक १० जुलै २०१३ रोजीच्या शासन निर्णयान्वये गृह विभागाने घटित केलेला पूर्वीचा राज्य सुरक्षा आयोग अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, पूर्वीच्या राज्य सुरक्षा आयोगाने केलेल्या शिफारशी व अहवाल हे, जणू काही या अधिनियमान्वये घटित केलेल्या राज्य सुरक्षा आयोगाने केलेल्या शिफारशी व अहवाल आहेत असे मानून प्रवर्तनात राहतील.

(४) जर कोणतीही व्यक्ती,—

(अ) भारताची नागरिक नसेल ; किंवा

(ब) न्यायालयाने तिला सिद्धापराधी ठरविलेले असेल किंवा तिच्या विरुद्ध न्यायालयात गुन्हाचे दोषारोप ठेवलेले असतील ; किंवा

(क) शासकीय सेवा, निमशासकीय किंवा खाजगी सेवा यामधून तिला बडतर्फ केले असेल किंवा काढून टाकले असेल किंवा भ्रष्टाचार किंवा अकार्यक्षमता किंवा नैतिक अधःपतन किंवा कोणत्याही प्रकारची गैरवर्तणूक या कारणांवरून तिला सक्तीने सेवानिवृत्त केले असेल ; किंवा

(ड) कोणतेही सार्वजनिक पद धारण करण्यापासून किंवा कोणतीही निवडणूक लढविण्यापासून तिला मनाई केलेली असेल ; किंवा

(इ) ती, संसद किंवा राज्य विधानमंडळ किंवा स्थानिक स्वराज्य संस्था यांचा सदस्य यासह राजकीय पद धारण करीत असेल किंवा धारण केले होते किंवा कोणत्याही राजकीय पक्षाची किंवा राजकीय पक्षाशी संबंधित असलेल्या कोणत्याही संघटनेची ती पदाधिकारी आहे किंवा होती ; किंवा

(फ) विकल मनाची असेल,

तर, अशा कोणत्याही व्यक्तीस राज्य सुरक्षा आयोगाचा अशासकीय सदस्य म्हणून नामनिर्देशित करण्यात येणार नाही.

(५) पोट-कलम (२) च्या खंड (इ) अन्वये अशासकीय सदस्य म्हणून नामनिर्देशन करतांना, समाजातील सर्व घटकांना प्रतिनिधित्व देण्यात आलेले आहे याबद्दल खातरजमा करण्यात येईल. अशा नामनिर्देशन केलेल्या सदस्यांपैकी किमान, एक सदस्य महिला असेल व एक सदस्य मागास वर्गातील असेल. अशासकीय सदस्यांची निवड स्थूलमानाने पुढील विद्याशाखांमधून करण्यात येईल :—

(अ) शिक्षण तज्ज्ञ, मुक्त कला, दळणवळण व प्रसारमाध्यमे ;

(ब) विज्ञान व तंत्रज्ञान, विशेषतः माहिती तंत्रज्ञान, तंत्रज्ञानाच्या संबंधातील संनिरीक्षण किंवा सुरक्षा हे क्षेत्र ;

(क) विधी क्षेत्रातील नामवंत व्यक्ती ;

(ड) कार्पोरेट प्रशासन ;

(इ) महिला व बालविकास, सामाजिक न्याय, आदिवासी विकास, ग्रामविकास व नगरविकास या क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या अशासकीय संघटना.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागास वर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

(६) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या अध्यक्षास, पोट-कलम (२) च्या खंड (इ) अन्वये नामनिर्दिष्ट केलेल्या अशासकीय सदस्यांना, पुढीलपैकी कोणत्याही कारणावरून काढून टाकता येईल :—

(अ) अक्षमता सिद्ध होणे ;

(ब) गैरवर्तणूक किंवा अधिकारांचा गैरवापर किंवा दुरुपयोग सिद्ध होणे ;

(क) पुरेशा कारणाशिवाय, राज्य सुरक्षा आयोगाच्या सलग तीन बैठकींना उपस्थित राहण्यास कसूर करणे :

परंतु, या खंडाच्या तरतुदीन्वये, कोणत्याही सदस्यास, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी दिल्याखेरीज काढून टाकले जाणार नाही ;

(ड) मानसिक विकलांगतेच्या कारणामुळे असलेली असमर्थता ;

(इ) अन्यथा सदस्य म्हणून आपली कार्ये पार पाडण्यास अक्षम बनणे ; किंवा

(फ) न्यायालयाने सिद्धांपराधी ठरविणे किंवा न्यायालयाने त्याच्या विरुद्ध दोषारोप ठेवणे.

(७) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या अशासकीय सदस्यांचा पदावधी दोन वर्षे इतका असेल. अशा पदाच्या इतर अटी व शर्ती ह्या, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील त्याप्रमाणे असतील.

(८) राज्य सुरक्षा आयोग पुढील अधिकारांचा वापर करील व कार्ये पार पाडील :—

(अ) पोलीस दल देशातील कायदे व भारताचे संविधान यानुसार नेहमीच कार्य करील याची खातरजमा करण्याबरोबरच, राज्यातील पोलीस दलाच्या कामकाजासाठी व्यापक धोरणात्मक मार्गदर्शके घालून देणे ;

(ब) पोलीस दलाची प्रतिबंधात्मक कामे व सेवाभिमुख कार्ये पार पाडण्यासाठी व्यापक तत्त्वे तयार करणे ; आणि

(क) पोलीस दलाच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करणे.

(९) राज्य सुरक्षा आयोगाची, अध्यक्षांना योग्य वाटेल अशा, वेळी व ठिकाणी प्रत्येक तीन महिन्यातून किमान एक बैठक घेण्यात येईल व त्याचे कामकाज चालविण्यासंबंधातील कार्यपद्धतीचे अनुसरण करण्यात येईल.

(१०) राज्य सुरक्षा आयोगाच्या शिफारशी सल्ल्याच्या स्वरूपातील असतील.

२२क. (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ या नावाने संबोधले जाणारे एक मंडळ घटित करील. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १.

(२) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ मध्ये पुढील सदस्यांचा समावेश असेल :—

(अ) अपर मुख्य सचिव (गृह)	.. अध्यक्ष ;
(ब) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक	.. उपाध्यक्ष ;
(क) महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग	.. सदस्य ;
(ड) पोलीस आयुक्त, मुंबई	.. सदस्य ;
(इ) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (आस्थापना)	.. सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नियुक्ती करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागास वर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२ड. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ पुढील कार्ये पार पाडील :—

(१) या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कलम २२क च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या मंडळास, वेतन व भत्ते वगळून, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सेवाशर्तीसंबंधात, राज्य शासनाला उचित शिफारशी करता येतील. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १ ची कार्ये.

(२) विशेषतः आणि पूर्वगामी कार्यांच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, मंडळाला, पुढील कार्यांपैकी सर्व किंवा कोणतीही कार्ये पार पाडता येतील :—

(अ) पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदली यासंबंधात राज्य शासनाला सल्ला देणे व शिफारशी करणे ;

(ब) पोलीस अधिकाऱ्यांच्या बढत्या, शिस्तभंगविषयक कार्यवाही आणि सेवाविषयक इतर बाबी यासंबंधात त्यांच्याकडून उक्त मंडळाला प्राप्त झालेल्या गाऱ्यांच्या बाबतीत, राज्य शासनाला उचित शिफारशी करणे ;

(३) मंडळ, राज्य शासनाकडून त्या मंडळाला वेळोवेळी नेमून देण्यात येतील अशी इतर कार्ये पार पाडील.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस अधिकारी ” या संज्ञेचा अर्थ, पोलीस उप-अधीक्षक या दर्जाचा आणि त्यावरील दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२इ. (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ या नावाने संबोधले जाणारे एक मंडळ घटित करील. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २.

(२) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :—

(अ) पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक	.. अध्यक्ष ;
(ब) महासंचालक, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग	.. सदस्य ;
(क) पोलीस आयुक्त, मुंबई	.. सदस्य ;
(ड) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (कायदा व सुव्यवस्था)	.. सदस्य ;
(इ) सचिव किंवा यथास्थिति, प्रधान सचिव (अपील व सुरक्षा)	.. सदस्य ;
(फ) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक (आस्थापना)	.. सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नियुक्ती करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागास वर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ ची कार्ये. **२२फ.** पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ पुढील कार्ये पार पाडील :—

(१) या अधिनियमाच्या तरतुदींना अधीन राहून, कलम २२इ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेल्या मंडळास, वेतन व भत्ते वगळून, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सेवाशर्तीसंबंधात, संबंधित सक्षम प्राधिकरणाकडे उचित शिफारशी करता येतील. संबंधित सक्षम प्राधिकरण हे, सामान्यतः त्याप्रमाणे कृती करील.

(२) विशेषतः आणि पूर्वगामी कार्यांच्या सर्वसाधारणतेला बाध न आणता, मंडळाला, पुढील कार्यांपैकी सर्व किंवा कोणतीही कार्ये पार पाडता येतील :—

(अ) पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदली यासंबंधात निर्णय घेणे ;

(ब) पोलीस अधिकाऱ्यांच्या बदल्या, शिस्तभंगविषयक कार्यवाही आणि सेवाविषयक इतर बाबी यासंबंधात त्यांच्याकडून उक्त मंडळाला प्राप्त झालेल्या गाऱ्हाण्यांच्या बाबतीत, संबंधित सक्षम प्राधिकरणाला उचित शिफारशी करणे ;

(क) मंडळ, राज्य शासनाकडून मंडळाला वेळोवेळी नेमून देण्यात येतील अशी इतर कार्ये पार पाडील.

(३) खंड (१) व (२) यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनाला, पोलीस अधिकाऱ्यांच्या संबंधातील पदस्थापना, बदल्या व शिस्तभंगविषयक बाबी याबाबतीत जनहिताच्या व प्रशासकीय निकडीच्या दृष्टीने वेळोवेळी निदेश देता येतील व असे निदेश मंडळावर बंधनकारक राहतील.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस अधिकारी ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा आणि या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा असेल असा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ. **२२ग.** (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनासाठी, परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ या नावाने संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :—

(अ) परिक्षेत्र पोलीस महानिरीक्षक	.. अध्यक्ष ;
(ब) परिक्षेत्रामधील दोन वरिष्ठतम पोलीस अधीक्षक	.. सदस्य ;
(क) परिक्षेत्र पोलीस महानिरीक्षक याच्या कार्यालयातील वाचक (पोलीस उप-अधीक्षक)	.. सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, पोलीस अधीक्षक या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नेमणूक करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागास वर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२ह. परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :—

परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये.

(अ) हे मंडळ, त्या परिक्षेत्रांतर्गत पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सर्व बदल्या, पदस्थापना व सेवाविषयक इतर बाबी निर्णीत करील ;

(ब) मंडळास, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदल्या परिक्षेत्राबाहेर करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस अधिकारी ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२ आय. (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ या नावाने संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ.

(२) आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :—

- (अ) पोलीस आयुक्त .. अध्यक्ष ;
- (ब) पोलीस सह आयुक्त किंवा अपर आयुक्त किंवा उप-आयुक्त दर्जाचे दोन वरिष्ठतम अधिकारी .. सदस्य ;
- (क) पोलीस उप-आयुक्त (मुख्यालय) .. सदस्य-सचिव :

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, राज्य शासन, अशा प्रवर्गातील, पोलीस उप-आयुक्त या दर्जाच्या अतिरिक्त सदस्याची नेमणूक करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागास वर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास वर्ग, असा आहे.

२२जे. आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :—

आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळाची कार्ये.

(अ) हे मंडळ, त्या आयुक्तालयांतर्गत पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांच्या सर्व बदल्या, पदस्थापना व सेवाविषयक इतर बाबी निर्णीत करील ;

(ब) मंडळास, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या अधिकाऱ्यांची पदस्थापना व बदल्या आयुक्तालयाबाहेर करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस अधिकारी ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-निरीक्षक ते पोलीस निरीक्षक या दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

२२के. या अधिनियमाखालील कार्ये पार पाडतांना, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २, परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ आणि आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ हे, वेळोवेळी अंमलात असतील अशा नियमांसह व विनियमांसह कायद्याच्या सर्व तरतुदींचे अनुपालन व अनुसरण करतील.

पूर्वीची पोलीस २१२. या अधिनियमांतर्गत पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक १, पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २, आस्थापना मंडळे परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ आणि आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ घटित करण्यात आल्यावर, दिनांक १५ जुलै २०१३ रोजीच्या गृह विभागाच्या शासन निर्णयान्वये घटित करण्यात आलेली पूर्वीची असण्याचे बंद पोलीस आस्थापना मंडळे अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल :
होणे.

परंतु, पूर्वीच्या पोलीस आस्थापना मंडळांनी घेतलेले निर्णय व केलेल्या शिफारशी, जणू काही, या अधिनियमाअन्वये संबंधित पोलीस आस्थापना मंडळांनी घेतलेले निर्णय व केलेल्या शिफारशी असल्याप्रमाणे, प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहील.

राज्य शासनाच्या २२म. या अधिनियमातील कोणत्याही गोष्टीमुळे, कोणत्याही दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाच्या अधिकारास बाध कारवाईसंबंधातील सर्व बाबीसंबंधात राज्य शासनाच्या अथवा अन्य इतर कोणत्याही सक्षम प्राधिकाऱ्याच्या अधिकारास न येणे. बाध येणार नाही.

पोलीस कर्मचारी २२न. (१) पोलीस दलातील पोलीस कर्मचारीवर्गाचा एका पदावरील किंवा एका कार्यालयातील सामान्य वर्ग यांचा सामान्य पदावधी हा, पदोन्नती आणि नियत सेवावधी यांच्या अधीनतेने दोन वर्षे इतका असेल. सर्वसाधारण बदलीकरिता पदावधी आणि सक्षम प्राधिकारी पुढीलप्रमाणे असतील :—
सक्षम प्राधिकारी.

पोलीस कर्मचारी वर्ग	सक्षम प्राधिकारी
(अ) भारतीय पोलीस सेवेतील अधिकारी	.. मुख्यमंत्री ;
(ब) पोलीस उप-अधीक्षक व त्यावरील दर्जाचे महाराष्ट्र पोलीस सेवेतील अधिकारी	.. गृह मंत्री ;
(क) पोलीस निरीक्षक दर्जापर्यंतचे अधिकारी	.. (अ) पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २. .. (ब) परिक्षेत्रस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ. .. (क) आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ :

परंतु, राज्य शासनास, जर,—

- (अ) पोलीस कर्मचाऱ्याविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू असेल किंवा योजलेली असेल; किंवा
- (ब) पोलीस कर्मचाऱ्यास न्यायालयाने दोषी ठरविलेले असेल ; किंवा
- (क) पोलीस कर्मचाऱ्याविरुद्ध भ्रष्टाचाराचे आरोप करण्यात आलेले असतील; किंवा
- (ड) अन्यथा पोलीस कर्मचारी आपली कर्तव्ये पार पाडण्यास अक्षम झालेला असेल ; किंवा
- (इ) पोलीस कर्मचारी कर्तव्यच्युतीबाबत दोषी असेल,

तर, कोणत्याही पोलीस कर्मचाऱ्याचा सामान्य पदावधी पूर्ण होण्यापूर्वीच त्याची बदली करता येईल.

(२) पोट-कलम (१) मधील कारणांव्यतिरिक्त, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये, जनहितार्थ आणि प्रशासनिक निकडीनुसार, सक्षम प्राधिकारी पोलीस दलातील कोणत्याही पोलीस कर्मचाऱ्याची मुदतपूर्व बदली करील :

परंतु, सक्षम प्राधिकाऱ्यास, सर्वसाधारण अथवा विशेष आदेशाद्वारे, त्याच्या कोणत्याही दुय्यम प्राधिकाऱ्याला या पोट-कलमाखालील त्याचे अधिकार सोपवता येतील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ सक्षम प्राधिकारी ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पुढीलप्रमाणे असेल :—

पोलीस कर्मचारी वर्ग	सक्षम प्राधिकारी
(अ) भारतीय पोलीस सेवेतील अधिकारी	.. मुख्यमंत्री ;
(ब) पोलीस उप-निरीक्षक व त्यावरील दर्जाचे महाराष्ट्र पोलीस सेवेतील अधिकारी	.. गृह मंत्री ;
(क) सहायक पोलीस उप-निरीक्षक दर्जापर्यंतचे पोलीस अधिकारी	.. पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक.

२२ओ. (१) प्रत्येक पोलीस ठाण्यातील गुन्हे शाखा किंवा स्थानिक गुन्हे शाखा आणि तपास किंवा अन्वेषण कक्ष हे केवळ गुन्हांच्या अन्वेषणावर लक्ष केंद्रित करतील आणि त्यांच्यावर सर्वसामान्यतः कायदा व सुव्यवस्था, सुरक्षा आणि इतर कर्तव्ये सोपविण्यात येणार नाहीत.

अन्वेषण पोलीस आणि कायदा व सुव्यवस्था पोलीस यांचे विलगीकरण करणे.

(२) युनिट कमांडर हे प्रत्येक युनिटमधील अन्वेषण किंवा तपास शाखा आणि कायदा व सुव्यवस्था आणि इतर शाखा यांच्यामध्ये समन्वय असल्याची सुनिश्चिती करतील.

२२प. (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण या नावाने संबोधले जाणारे एक प्राधिकरण घटित करील.

राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :—

- (अ) उच्च न्यायालयाचे सेवानिवृत्त न्यायाधीश .. अध्यक्ष ;
- (ब) विशेष पोलीस महानिरीक्षक दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसेल असा, नियत वयोमानाने सेवानिवृत्त झालेला पोलीस अधिकारी .. सदस्य ;
- (क) नागरी समाजातील मान्यवर व्यक्ती .. सदस्य ;
- (घ) राज्य शासनाच्या सचिव दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला एक निवृत्त अधिकारी .. सदस्य ;
- (ङ) अपर पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला अधिकारी .. सदस्य-सचिव.

(३) या अधिनियमान्वये राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण घटित केल्यावर, दिनांक १५ जुलै २०१३ च्या गृह विभागाच्या शासन निर्णयाद्वारे घटित केलेले पूर्वीचे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल :

परंतु, पूर्वीच्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणासमोर प्रलंबित असणाऱ्या तक्रारी व चौकशी या जणू काही त्या तक्रारी किंवा चौकशी, या अधिनियमाखाली घटित करण्यात आलेल्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडे प्रलंबित असल्याप्रमाणे प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहतील, आणि पूर्वीच्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून शिफारशी करण्यात आल्या असतील तर, त्या जणू काही, या अधिनियमान्वये घटित करण्यात आलेल्या राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून करण्यात आल्या असल्याप्रमाणे, प्रवर्तनात असण्याचे चालू राहतील.

(४) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अध्यक्ष, उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तीकडून प्रस्तावित करण्यात आलेल्या नावांच्या नामिकेमधून, राज्य शासनाकडून निवडण्यात येईल.

२२क्यू. (१) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील अधिकारांचा वापर करील व कार्ये पार पाडील :—

राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे अधिकार व कार्ये.

(अ) स्वतः होऊन, किंवा,—

(एक) एखादी बळी पडलेली व्यक्ती किंवा तिच्या कुटूंबातील सदस्य किंवा तिच्या वतीने इतर कोणतीही व्यक्ती ;

(दोन) राष्ट्रीय किंवा राज्य मानवी हक्क आयोग ; आणि

(तीन) पोलीस,

यांच्याकडून एखाद्या पोलीस अधिकाऱ्याविरुद्ध—

(एक) पोलीस कोठडीतील मृत्यू ;

(दोन) भारतीय दंड संहितेच्या कलम ३२० खाली व्याख्या केल्याप्रमाणे गंभीर दुखापत ;

(तीन) बलात्कार किंवा बलात्कार करण्याचा प्रयत्न ;

(चार) विहित केलेली कार्यपद्धती न अनुसरता केलेली अटक किंवा स्थानबद्धता ;

(पाच) भ्रष्टाचार ;

(सहा) बलादग्रहण (खंडणी उकळणे) ;

(सात) जमीन किंवा घर बळकावणे ; आणि

(आठ) ज्यामध्ये कायद्याच्या कोणत्याही तरतुदींचे गंभीर उल्लंघन किंवा कायदेशीर प्राधिकरणाचा दुरुपयोग याचा अंतर्भाव असेल अशी इतर कोणतीही बाब,

यासंबंधात राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडे दाखल करण्यात आलेल्या एखाद्या तक्रारीवर चौकशी करणे;

(ब) कोणत्याही व्यक्तीस, प्राधिकरणाच्या मते, चौकशीच्या विषयवस्तूशी उपयुक्त, किंवा संबद्ध होऊ शकेल अशा मुद्यावर किंवा बाबींवर माहिती पुरविण्यासाठी फर्मावणे.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे सदस्य, प्राधिकरणासाठी, पूर्णकालिक तत्वावर काम करतील. राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या अशासकीय सदस्यांचे वेतन किंवा मानधन आणि देय असणारे इतर भत्ते, आणि सेवेच्या इतर अटी व शर्ती या, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील, त्याप्रमाणे असतील.

(३) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या सदस्यांचा पदावधी हा तीन वर्षे असेल.

(४) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, पोट-कलम (१) मध्ये निर्देशिलेल्या कोणत्याही बाबींची चौकशी करतेवेळी, पुढील बाबींच्या संबंधात, दिवाणी प्रक्रिया संहिता, १९०८ खाली एखाद्या दिवाणी दाव्याची न्यायचौकशी करतेवेळी दिवाणी न्यायालयाला जे अधिकार आहेत ते सर्व अधिकार असतील :— १९०८ चा ५.

(अ) साक्षीदारांना समन्स पाठविणे व त्यांना हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि त्यांची शपथेवर तपासणी करणे ;

(ब) कोणत्याही दस्तऐवजाचा शोध घेण्यास व तो सादर करण्यास फर्मावणे ;

(क) शपथपत्रांवर पुरावा स्वीकारणे ;

(ड) कोणताही सार्वजनिक अभिलेख किंवा त्याची प्रत कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून मागविणे ;

(इ) साक्षीदारांची किंवा दस्तऐवजांची तपासणी करण्याकरिता आयोगपत्र काढणे ; आणि

(फ) राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येतील अशा इतर कोणत्याही बाबी.

(५) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या मते, चौकशीच्या विषयवस्तूशी उपयुक्त असतील, किंवा त्याच्याशी संबद्ध असतील अशा मुद्यांवर किंवा बाबींवर माहिती पुरविण्यासाठी कायदेशीर विशेषाधिकारांना अधीन राहून, कोणत्याही व्यक्तीची चौकशी करण्याचा अधिकार असेल, आणि अशाप्रकारे आवश्यक केलेली कोणतीही व्यक्ती, भारतीय दंड संहितेच्या कलमे १७६ आणि १७७ च्या अर्थातर्गत, अशी माहिती देण्यास १८६० चा विधित बद्ध असल्याचे मानण्यात येईल. ४५.

(६) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण एक दिवाणी न्यायालय असल्याचे मानण्यात येईल, आणि भारतीय दंड संहितेच्या कलम १७५, १७८, १७९, १८० किंवा २२८ मध्ये १८६० चा विशद केलेला एखादा अपराध प्राधिकरणाच्या नजरेसमोर किंवा त्याच्या समक्ष घडला असेल तेव्हा प्राधिकरणास, त्या अपराध्याला हवालातीत स्थानबद्ध करण्याची व्यवस्था करता येईल आणि, त्यांस त्याच दिवशी आपले कामकाज थांबण्यापूर्वी कोणत्याही वेळी त्या अपराधाची दखल घेता येईल आणि त्या अपराध्याला या कलमान्वये शिक्षा का करण्यात येऊ नये याची कारणे दाखवण्याची त्याला वाजवी संधी दिल्यानंतर, त्या अपराध्याला, दोनशे रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या द्रव्यदंडाची, आणि द्रव्यदंड भरण्यात कसूर केल्यास, असा द्रव्यदंड लवकर न भरल्याबद्दल, एका महिन्यापर्यंत असू शकेल इतक्या साध्या कारावासाची शिक्षा करता येईल. एखाद्या व्यक्तीवर फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम ३४५ मध्ये निर्देश केलेल्या कोणत्याही अपराधाचा आरोप केला असल्याचे आणि तो अपराध त्याच्यासमोर किंवा त्याच्या समक्ष घडला असल्याचे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे कोणत्याही प्रकरणात मत बनले व त्या व्यक्तीला द्रव्यदंड भरण्यात कसूर केला व त्या व्यतिरिक्त कारावासाची शिक्षा किंवा दोनशे रुपयांपेक्षा जास्त द्रव्यदंड ठोठवावा किंवा ते प्रकरण फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ याच्या कलम ३४५ १९७४ चा अन्वये निकालात काढू नये असे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे इतर कोणत्याही कारणास्तव मत बनले असेल २.

तर, असे राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, अपराधाची घटक तथ्ये आणि यात वर तरतूद केल्याप्रमाणे आरोपीची जबानी नोंदवून घेतल्यानंतर, ते प्रकरण, त्या प्रकरणाची न्यायचौकशी करण्याची अधिकारिता असणाऱ्या दंडाधिकाऱ्याकडे पाठवता येईल आणि अशा दंडाधिकाऱ्यासमोर अशा व्यक्तीने उपस्थित रहाण्याकरिता जामीन द्यावा असे फर्माविता येईल किंवा पुरेसा जामीन देण्यात आला नाही तर, अशा व्यक्तीस अशा दंडाधिकाऱ्याच्या अभिरक्षेत पाठवील. ज्या दंडाधिकाऱ्याकडे असे कोणतेही प्रकरण पाठविण्यात येईल तो दंडाधिकारी, जणू काही ते प्रकरण एखाद्या पोलीस तक्रारीवरून दाखल करण्यात आले होते त्याप्रमाणे त्यावर पुढील कार्यवाही करील.

- १८६० चा (७) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणासमोरील प्रत्येक कार्यवाही ही, भारतीय दंड संहितेच्या कलम १९३ ४५. आणि २२८ च्या अर्थातर्गत आणि कलम १९६ च्या प्रयोजनार्थ एक न्यायिक कार्यवाही असल्याचे मानण्यात येईल.
- १९७४ चा राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण हे फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम १९५ आणि प्रकरण सव्वीस च्या २. सर्व प्रयोजनांसाठी, एक दिवाणी न्यायालय असल्याचे मानण्यात येईल.

(८) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणास, साक्षीदार, बळी पडलेली व्यक्ती व त्यांचे कुटुंबीय, ज्यांना तक्रार करण्यासाठी किंवा पुरावा देण्याकरिता कोणत्याही धमकीस किंवा सतावणूकीस तोंड द्यावे लागू शकते, त्यांच्या संरक्षणाची सुनिश्चिती होण्याकरिता, उपाययोजना करण्यासाठी, राज्य शासनास सल्ला देण्याचा अधिकार आहे.

(९) अध्यक्षकडून लेखी प्राधिकृत करण्यात येईल असा राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा कोणताही सदस्य, कोणत्याही पोलीस ठाण्यास, अटककोठडीस, किंवा पोलीसांकडून स्थानबद्ध करण्यासाठी वापरण्यात येणारी इतर कोणतीही ठिकाणे यांना भेट देऊ शकेल आणि त्यास योग्य वाटल्यास, त्याला एका पोलीस अधिकाऱ्यास बरोबर नेता येईल.

(१०) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण, क्षेत्रीय चौकशीच्या प्रयोजनार्थ, चौकशीच्या विषयवस्तूवर चौकशी करण्यासाठी आणि प्राधिकरणास एक अहवाल सादर करण्यासाठी, त्यास योग्य वाटेल अशा एखाद्या व्यक्तीला, निदेश देईल.

२२२. (१) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरण, चौकशी पूर्ण झाल्यानंतर, राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा कालावधीत, राज्य शासनास, एक अहवाल सादर करील.

राज्य शासनास सादर करावयाचा अहवाल.

(२) राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाकडून अहवाल मिळाल्यानंतर, राज्य शासन पुढीलपैकी कोणतीही उपाययोजना करील :—

(अ) राज्य शासन, अहवाल स्वीकारील आणि पोट-कलम (३) मध्ये विनिर्दिष्ट केल्याप्रमाणे अहवाल फेटाळण्याच्या अधिकाराचा राज्य शासनाने वापर केला असल्याखेरीज, त्यावर कृती करील.

(ब) शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करण्याच्या प्रयोजनार्थ, त्या चौकशीस प्रारंभिक चौकशी असल्याचे मानणे, आणि त्यानंतर, राज्य शासन, किंवा यथास्थिति, सक्षम प्राधिकारी, कसूरदार पोलीस अधिकाऱ्यांविरुद्ध शिस्तभंगाची कार्यवाही सुरू करण्याचा निदेश देईल.

(क) जर राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाच्या अहवालावरून दखलपात्र अपराध घडला असल्याचे प्रथमदर्शनीच स्पष्ट होत असेल तर, राज्य शासन तो अहवाल संबंधित पोलीस ठाण्याकडे पाठवील आणि त्यावरून, फौजदारी प्रक्रिया संहिता, १९७३ च्या कलम १५४ अन्वये, त्याची प्रथम माहिती अहवाल म्हणून नोंद करता येईल.

१९७४ चा २.

(३) या अधिनियमात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्य शासनास, अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अहवाल, कारणे लेखी नमूद करून फेटाळता येईल.

(४) राज्य शासनाने राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचा अहवाल फेटाळल्यास त्यास, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाला त्या प्रकरणात अधिक चौकशी करण्यास आणि त्याबाबतीत नव्याने अहवाल सादर करण्यास फर्माविता येईल.

स्पष्टीकरण.—कलम २२क्यू व या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “पोलीस अधिकारी” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस उप-अधीक्षक किंवा सहायक पोलीस आयुक्त याच्या दर्जाचा किंवा त्यावरील दर्जाचा पोलीस अधिकारी, असा आहे.

विभाग स्तरीय
पोलीस तक्रार
प्राधिकरण.

२२स. (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनार्थ, विभाग स्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण या नावाने संबोधले जाणारे प्राधिकरण घटित करील.

(२) विभाग स्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण पुढील सदस्यांनी मिळून बनलेले असेल :—

- (अ) निवृत्त प्रधान जिल्हा न्यायाधीश ... अध्यक्ष ;
- (ब) पोलीस अधीक्षकाच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाचा नसलेला ... सदस्य ;
नियत वयोमानाने सेवानिवृत्त झालेला एखादा अधिकारी
- (क) पोलीस उप-आयुक्त (मुख्यालय) ... सदस्य ;
- (ड) नागरी समाजामधील मान्यवर व्यक्ती ... सदस्य ;
- (इ) पोलीस उप-अधीक्षकाच्या दर्जाचा किंवा त्याच्या समतुल्य ... सदस्य-सचिव.
दर्जाचा अधिकारी

(३) पोट-कलम (१) अन्वये विभाग स्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरण घटित केल्यावर, दिनांक १५ जुलै २०१३ रोजीच्या गृह विभागाच्या शासन निर्णयान्वये घटित केलेले पूर्वीचे जिल्हा पोलीस तक्रार प्राधिकरण अस्तित्वात असण्याचे बंद होईल.

(४) तक्रारी किंवा चौकशी आणि शिफारशी, अध्यक्षांची नेमणूक, राज्य पोलीस तक्रार प्राधिकरणाचे अधिकार व कार्ये आणि त्याने राज्य शासनाला अहवाल सादर करणे यासंबंधातील, अनुक्रमे, कलमे २२प, २२क्यू व २२र यांच्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, विभाग स्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरणास लागू असतील.

पोलीस
अधिकाऱ्यांविरुद्ध
खोटी तक्रार
केल्याबद्दल
खटला.

२२ट. (१) या अधिनियमामध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, जो कोणी, या अधिनियमान्वये पोलीस अधिकाऱ्यांविरुद्ध कोणतीही खोटी किंवा शुल्लक तक्रार करील तिला, दोषसिद्धीनंतर, दोन वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याही वर्णनाच्या कारावासाची किंवा द्रव्यदंडाची शिक्षा करण्यात येईल किंवा दोन्ही शिक्षा करण्यात येतील आणि जर अशी कार्यवाही मृत्युदंडाच्या शिक्षेच्या, आजीवन कारावासाच्या शिक्षेच्या किंवा सात वर्षांच्या किंवा त्याहून अधिक कालावधीच्या कारावासाच्या शिक्षेच्या अपराधासाठीच्या, खोट्या आरोपावरून दाखल केली असेल तर, तो, सात वर्षांपर्यंत असू शकेल इतक्या मुदतीच्या कोणत्याही एका वर्णनाच्या कारावासाच्या शिक्षेस पात्र असेल आणि, द्रव्यदंडाच्या शिक्षेसदेखील पात्र असेल.

(२) न्यायालयाने, पोट-कलम (१) अन्वये एखाद्या अपराधाची दखल घेण्याच्या बाबतीत, फौजदारी प्रक्रिया १९७४ चा २. संहिता, १९७३ याच्या कलम १९५ च्या तरतुदी, योग्य त्या फेरफारांसह, लागू होतील.

(३) या अधिनियमान्वये खोटी किंवा शुल्लक तक्रार केल्याबद्दल एखाद्या व्यक्तीचा दोष सिद्ध झाल्यास, अशी व्यक्ती, ज्याच्याविरुद्ध तिने खोटी किंवा शुल्लक तक्रार केली असेल अशा संबंधित पोलीस अधिकाऱ्याला भरपाई देण्यास त्याचबरोबर खटला चालविण्याबद्दलचा कायदेशीर खर्च, तसेच, न्यायालय पोट-कलम (२) अन्वये त्या खटल्याची न्यायचौकशी करून निर्धारित करील अशी नुकसानभरपाईची रक्कम देण्यास पात्र ठरेल.

(४) या कलमात अंतर्भूत केलेली कोणतीही गोष्ट, सद्भावनापूर्वक केलेल्या तक्रारीच्या बाबतीत लागू होणार नाही.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “सद्भावना” या शब्दप्रयोगास, भारतीय दंड संहिता याच्या १८६० चा कलम ५२ मध्ये जो अर्थ नेमून दिलेला असेल, तोच अर्थ असेल.”.

अडचणी दूर
करण्याचा
अधिकार.

५. (१) या अध्यादेशाद्वारे सुधारणा केलेल्या मुख्य अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करताना कोणतीही अडचण उद्भवल्यास, राज्य शासनास अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनासाठी त्यास आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल असा, या अध्यादेशाच्या तरतुदींशी विसंगत नसेल असा निदेश **राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे, देता येईल.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढण्यात आलेला प्रत्येक आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल.

निवेदन

कायद्याची अंमलबजावणी करणारे अभिकरण म्हणून आणि भारताच्या संविधानात जतन केलेल्या नागरिकांच्या हक्कांचे संरक्षण करणारी एक संस्था म्हणून पोलिसांची भूमिका व कामगिरी याची नव्याने तपासणी करण्यासाठी एक राष्ट्रीय पोलीस आयोग भारत सरकारने नियुक्त केला होता. राष्ट्रीय पोलीस आयोगाने, सर्व मुद्द्यांची सखोल तपासणी केल्यानंतर, विविध अहवाल सादर केले आणि सन १९८१ मध्ये अंतिम अहवाल सादर केला. राष्ट्रीय पोलीस आयोगाच्या अहवालाची अंमलबजावणी करण्याचा आणि पोलीस हे या देशाच्या कायद्यास व लोकास मूलतः व प्रारंभिकरीत्या जबाबदार आहेत याची सुनिश्चिती करण्यासाठी निदेश देण्यासाठी, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३२ अन्वये मा. सर्वोच्च न्यायालयात प्रकाशसिंग व इतर यांनी भारतीय संघराज्य व इतर यांच्याविरुद्ध, १९९६ ची रिट याचिका (दिवाणी) क्रमांक ३१०, दाखल केलेली होती.

२. उक्त रिट याचिकेवर निर्णय करतांना, मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिनांक २२ सप्टेंबर २००६ रोजीच्या आपल्या न्यायनिर्णयाद्वारे ((२००६) ८ एससीसी २ मध्ये प्रकाशित) असे मत व्यक्त केले आहे की, उचित कायदा अधिनियमित करेपर्यंत प्रवर्तित करावयाची मार्गदर्शक तत्त्वे घालून देणे आवश्यक आहे. राज्य सुरक्षा आयोग, पोलीस आस्थापना मंडळ, पोलीस तक्रार प्राधिकरण घटित करणे, अन्वेषण पोलीस आणि कायदा व सुव्यवस्था पोलीस यांचे विलगीकरण करणे, पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षकाचा पदावधी, आणि कार्य-कर्तव्यावरील पोलीस अधिकाऱ्यांचा किमान पदावधी यासंबंधी भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३२ व अनुच्छेद १४२ अन्वये मा. सर्वोच्च न्यायालयाने निदेश दिले आहेत.

मा. सर्वोच्च न्यायालयाच्या उक्त न्यायनिर्णयानुसार आणि कायद्याद्वारे यथोचित बदल केले जाईपर्यंत, महाराष्ट्र शासनाने, विविध शासन निर्णय व अधिसूचना वेळोवेळी काढल्या आहेत.

या पार्श्वभूमीवर, या मुद्द्यांची तपासणी करण्याकरिता आणि पुढील आवश्यक त्या कार्यवाहीसाठी शासनाला शिफारस करण्याकरिता एक मंत्रिमंडळ उप-समिती नियुक्त करण्याचा निर्णय महाराष्ट्र शासनाने घेतला होता. मंत्रिमंडळ उप-समितीने महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम (१९५१ चा २२) यामध्ये यथोचितरीत्या सुधारणा करण्यासाठी शिफारस केलेली आहे, म्हणून, महाराष्ट्र शासनास, उक्त अधिनियमात तात्काळ सुधारणा करणे इष्ट वाटते.

३. राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही आणि उपरोक्त प्रयोजनांकरिता, महाराष्ट्र पोलीस अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्याकरिता, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे, म्हणून, हा अध्यादेश प्रख्यापित करण्यात येत आहे.

मुंबई,
दिनांक १ फेब्रुवारी २०१४.

के. शंकरनारायणन्,
महाराष्ट्राचे राज्यपाल.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

डॉ. अमिताभ राजन,
शासनाचे अपर मुख्य सचिव.